

Egykori textilkészítő üzemek

195 éves lenne az egykori Pamutkikészítőgyár

Kutasi Csaba

Célszerű lenne, ha a Magyar Textiltechnikában rendszeressé válnának az egykori hazai textilgyárak rövid történetét bemutató megemlékezések, főként jeles évfordulókon. Igaz többségükről jubileumi kiadványok is készültek, azonban ezek hozzáférhetősége nem széleskörű. Nemcsak a kikészítők, hanem a korábbi fonodák, rövidáru termékeket gyártók, szövődék, kötőüzemek, a nemszöttkelme-előállítók csoportjába sorolt stb. vállalkozások bemutatása is fontos lehet az utókornak.

Emléktábla Spitzer Gerzson kékfestő manufaktúrájának emlékére a Lajos utcában

1. kép

A mai Lajos utcában a 102/b szám alatt (a Dunától távolabbi oldalon) 1826-ban *Spitzer Gerzson*, az akkor jól ismert textilkereskedő által alapított kékfestő-manufaktúra (egy indigómesterrel és öt segéddel dolgozott) jelentette az alapokat. A földszintes, barokk stílusú épület udvarán három csávagödör, továbbá két nyomóasztal és egy fatornyos szárító képezte a kezdeti felszerelést (1. kép).

A műhely egyre jobban fejlődött, azonban az 1838-as dunai árvíz szinte elpusztította a vállalkozást (a jeges ár következtében a vályogépületek összeomlottak). A helyreállítás során újra létrehozták a kékfestő üzemet, 1846-ban már 25 db indigócsáva (dézsa), 15 db nyomóasztal, egy-egy cylinder (hengernyomó) és perrotin gép, továbbá 2 db mángorló képezte a gépparkot. 1851-ben további két perrotin géppel és 20 nyomóasztallal bővült az immár gyárrá fejlődött vállalkozás. Az 1855-ös tűzvész végleg elpusztította az ősi házban kialakított kékfestő üzemet. Ekkor *Spitzer Gerzson* megvette a Lajos utca sarkán (a Duna felőli oldalon) a leégett üzemmel szemkösti telkeket és felépítette az új emeletes gyárépületet.

1863-ban az első, 1882-ben a második gőzgéppel bővül az üzem, amelyben 400 munkás dolgozott és 68 db kupa, 30 db nyomóasztal, 3 db perrotin, 2 db cilindergép ill. 3 db mángorló és 2 db présgep üzemelt. Sajnálatos módon az üzem egy része az 1879-es tűzvész martalékává vált. *Spitzer Gerzson* még halála előtt társakat vett mag mellé, *Spitzer Gerzson* és *Társai* (a textilkereskedő családból származó *Weisz* fiúk) néven működött a cég. Az Újpesten 1887-ben beindított *Magyar Pamutipar Rt.*-t

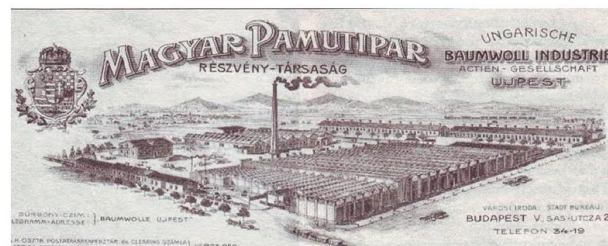

Az 1800-as évek utolsó harmadában készült kép bejelölt részén *Spitzer Gerzson* emeletes üzemépülete a Nagyszombat utcában

2. kép

1893-ban a *Siptzer Gerzson* és *Társai* (Siptzer ekkor már nem élt) vállalkozás vette meg, így a fonó- és szövőüzemmel rendelkező vállalkozás kikészítőgyárral bővülve vertikális vállalatná alakult. Az 1896-os millenniumi kiállításon az óbudai és újpesti üzem közösen mutatkozott be termékeivel, majd a *Weisz* család 1906-ban eladta az óbudai kikészítő üzemet, amely ezután *Kartonnyomóipari és Textilkereskedelmi Rt.* *Fürst Jakab* és *Fiai* néven működött tovább (2. kép).

Egy év múlva újabb tűz pusztított, ezt követően építették fel a gyár végső épületegyüttesét. A sikertelen gazdálkodás miatt az üzem a Hitelbank tulajdonába került, amely 1932-ig *Kartonnyomó-ipar Rt.*-ként működött, majd bezáratta és a gyárat áruba bocsátotta. 1933-ban az *Újpesti Magyar Pamutipar* bérbe vette az óbudai üzemet (*Szurday Róbert*, az újpesti üzem vezérigazgatója a *Weisz* családból származott). *Szurday* halála után rövid időre önálló lett a *Kartonnyomó Rt.*, amely 11 db henger-nyomógéppel és jelentős kikészítőkapacitással rendelkezett (3. kép).

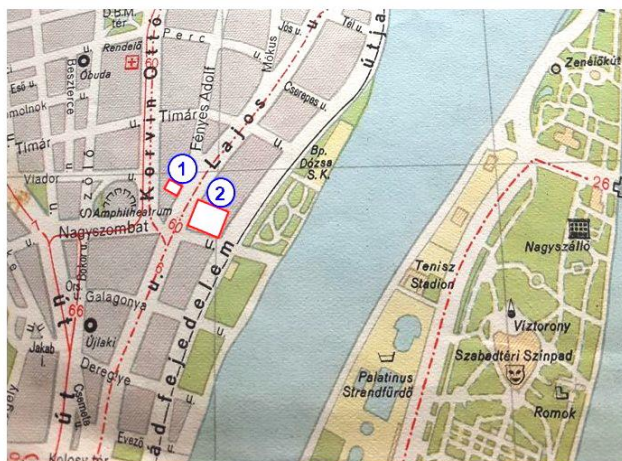

A Magyar Pamutipar Rt.

3. kép

1939-ben a Magyar Pamutiparba olvasztották a *Kartonnyomó Rt.*-t a *Filatorigáti Textilművekkel* (*Filtex*), ill. az újpesti *HPS* (*Hermann Pollack und Söhne*) gyárral együtt (utóbbi nevét – a HPS márkanév megőrzése érdekében – *Hazai Pamutszövő, Fehéritő és Kikészítőgyárra* változtat-ták). A filmnyomó asztalokkal is rendelkező óbudai kikészítőüzem új festődével, appetáló és légszárító gépekkel bővült (4. kép).

A II. világháború, Budapest ostroma alatt az óbudai kikészítőgyár romhalmazzá vált (többek között a leomló

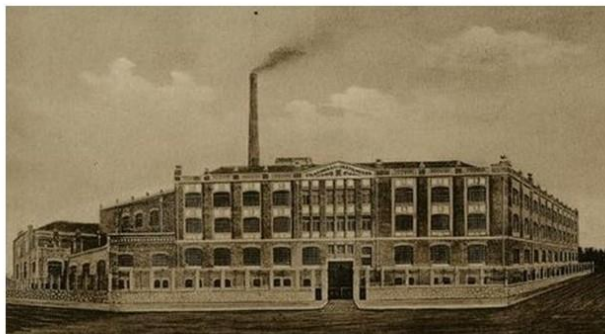

- 1 → Spitzer Gerzson kékfestő manufaktúrája
2 → Pamutkikészítőgyár

A Pamutkikészítőgyár és elődje Óbudán

4. kép

gyárkémény és a németek által felrobbantott nyomóműhelyek okozta károk miatt), csak többéves újjáépítés után indulhatott meg ismét a termelés. Az 1948. évi államosításkor a Magyar Pamutiparhoz tartozott az óbudai „Pamutgyár” a HPS-sel együtt. Majd az önálló *Pamutkikészítőgyár* időszaka következett 1950–1957 között. Érdekes, hogy a Pamutipari Igazgatóság határozata értelmében 1957-től a Magyar Pamutipar és a Pamutkikészítőgyár ismét egyesült. 1958–1962 között tiszszínes hengernyomógépekkel, folyamatos gőzölővel, szárítórámákkal új hot-flue-val, színezőfulárral, szélesmosógéppel és selymfénykalanderrel korszerűsödött az üzem (5. kép).

Az egykori Filatorigáti Textilművek

5. kép

Az 1963-ban megalakult *Budaprint Pamutnyomóipari Vállalat* egy-egy gyáregységeként működött tovább az említett újpesti (Magyar Pamutipar) és óbudai (Pamutkikészítőgyár) egység. 1981. január 1-jével egyesült a Pamutkikészítőgyár a *Goldberger Textilnyomógyárral*. A Goldberger Textilművek (GTM) Filmnyomó gyáregysége lett az óbudai Goldbergergyár, a volt Pamutkikészítőgyár pedig a Goldberger Textilművek Hengernyomó gyáregységeként működött tovább. Az összevonás és elnevezés alapjául szolgált, hogy a Goldbergerben a hengernyomott árak volumenének közel kétszerese volt filmnyomott (sík- és rotációs nyomású) termék, a Pamutkikészítőgyárban pedig az össztermelés 75 %-át meghaladta a hengernyomással mintázott kész méterárak részaránya (emellett ebben a gyárban végeztek transzferyomást mintegy 3%-os részaránnal). 1982-ben a Hengernyomó Gyáregységben varrodát

A Pamutkikészítőgyár épülete az 1980-as évek elején, a Lajos- és Nagyszombat utca sarkán

6. kép

létesítettek (textiljátékok, habörleményes párnák és kerti bútor tartozékok stb. előállítására) (6. kép).

Végül a Goldberger Textilművek Hengernyomó Gyáregységében 1985-ben végleg leállították a termelést, különös tekintettel arra, hogy a hengernyomás országosan megszűnt, a kikészítőgépeket elszállították, az épületet nem termelési céllal hasznosították. 159 évi termelés után ez az óbudai textilüzem végleg megszűnt.

Számos kiváló szakember tevékenykedett a gyárban. Különösen kiemelkedő volt *Véber Zoltán* (7. kép) munkássága, aki 1925-ben a Budapesti Műszaki Egye-

Véber Zoltán
(1903-1983)

1926-tól 1963-ig dolgozott a Nagyszombat utcai gyárban, amelynek hosszú ideig igazgatója és főmérnöke volt

7. kép

temen szerzett vegyészmérnöki oklevelet. 1926-tól mindvégig az óbudai Nagyszombat utcában működő gyárban dolgozott. Az óbudai nyomó-kikészítő üzemnek a háború előtt igazgatója, majd ezt követően, 1963. évi nyugdíjazásáig főmérnöke volt. A magyar nyelvű, egyetemi szintű, textilkémia tárgyú szakirodalom egyik jelentős műve *Festés és nyomás a textiliparban* c. munkája, amely a Mérnöki Továbbképző Intézet kiadásában 1941-ben jelent meg. Fő szakmai területe a textilnyomás volt, erről több jegyzetet, szakkönyvet készített. Ezek közül talán *A textilnyomás technológiája* című volt a legjelentősebb, amit a Műszaki Könyvkiadó 1953-ban adott ki. A műegyetemi Textilkémia tanszéken meghívott oktatóként képezte a leendő textilvegyszer-mérnököket.

A termelés leállítása és az üzemcsarnok helyiségeinek kiürítése után az első hasznosítás a *Skála Spint Áruház* működtetésével kezdődött. Az 1986 nyarán megnyitott üzletközpont azonban 1988 végén már bezárt. Ezt

átépítés és fejlesztés az üzemépület
részbeni megtartásával

átépítés és fejlesztés befejezése után

Ennyi maradt a Pamutkikészítőgyár egykori épületéből

8. kép

követően a *Sun Palace lakópark* valósult meg itt, mélygarázzsal és több emeleten lakásokkal kialakítva. A Pamutkikészítőgyár meglévő homlokzati szerkezetét részben sikerül integrálni a modern épületegyüttesbe (az Árpád fejedelem úti részen utólagosan imitálva az egykori homlokzat részleges felületét) (8. kép).

Felhasznált irodalom, források

Kiss Csongor, Mocsy Ferenc: Óbuda évszázadai. Kortárs Kiadó, Budapest, 1995

Dr. Geszler Ödön: A 200 éves BUDAPRINT PNYV Goldberger Textilművek története. Budapest, 1984

Kutasi Csaba: A BUDAPRINT Pamutnyomóipari Vállalat rövid története. Magyar Textiltechnika, 2013/2

Kutasi Csaba: Textilipar Óbudán. Óbudai Anziksz. 2016/2017 téli szám